

КООПЕРАЦІЯ ЯК СПОСІБ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Х. М. Притула, к. е. н.

Ю. Р. Злидник, аспірант*

Інститут регіональних досліджень НАН України

Розглянуто сутність та значення сільськогосподарської кооперації в розвитку аграрного сектора економіки країни. Здійснено класифікацію основних видів ризику у сільському господарстві. Сформульовано способи та шляхи мінімізації наслідків ризиків за допомогою кооперації зусиль, ресурсів та можливостей суб'єктів сільськогосподарської діяльності.

Постановка проблеми. Сучасний стан сільськогосподарського виробництва характеризується багатьма проблемними аспектами, які потребують нагального вирішення з метою забезпечення розвитку аграрного сектора відповідно до світових тенденцій розвитку. Водночас, наша країна володіє сприятливими географічними, кліматичними, ресурсними тощо передумовами розвитку цього сектора, тому потенційно спроможна стати державою з пріоритетним розвитком аграрної сфери та одним з основних постачальників на світові ринки екологічно чистої продукції. Однак, існують значні ризики втрати кадрового, технічного, фінансового тощо потенціалів на сільських територіях у зв'язку з

* Науковий керівник – к. е. н., ст. н. с. М. І. Мельник.

незначною інвестиційною привабливістю, недостатньо розвинутою інфраструктурою, неефективним господарюванням та низькою рентабельністю сільськогосподарського виробництва. Дані проблеми стимулюють пошук ефективних шляхів їх вирішення, одним з яких може стати розвиток кооперації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість вітчизняних дослідників, які займаються проблемами та перспективами розвитку аграрного сектора і сільських територій, торкаються питань кооперації, її видів, можливості організації та адаптації європейського досвіду її проведення. Такими є Малік М., Онищенко О., Прокопа І., Саблук П., Юрчишин В. та ін.

Метою дослідження є визначення ролі процесу кооперації у мінімізації ризиків у сільському господарстві

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарський сектор є одним з найбільш ризикованих видів економічної діяльності безпосередньо для виробників та продавців його продукції. Ведення сільського господарства характеризується сильною залежністю від кліматичних умов, сезонністю виробництва, нееластичним попитом на його продукцію, значною матеріаломісткістю виробництва, зазвичай повільною окупністю, залежністю від державної підтримки, слабкою прогнозованістю виробництва через особливості інституційної його складової (переважна частка сільськогосподарської продукції виробляється саме в господарствах населення).

Основними ризиками здійснення сільськогосподарської діяльності є:

- природно-кліматичні (ризик повеней та посух, ризик розораності земель, ризик ерозії, ризик виснаження ґрунтів, ризик засолення ґрунтів, ризик надмірної чи несанкціонованої вирубки лісів, ризик затоплення прируслових сільськогосподарських угідь і т. д.);

- інфраструктурні (ризик зменшення кількості сільськогосподарської техніки, ризик погіршення надійності та ефективності використання сільськогосподарської техніки, ризик безгосподарності та халатності, ризик неефективності та виходу з ладу морально чи фізично застарілих технологій, ризик зниження рентабельності виробництва або й збитковості при використанні застарілих технологій і т.д.);

- фінансові (ризик зменшення фінансування з боку держави, як щодо базових потреб території та її населення, так і програм розвитку, ризик зменшення обсягів або припинення надходження інвестицій, ризик зниження інвестиційної привабливості території, ризик неплатоспроможності фермерів при страхуванні і т.д.).

Мінімізувати вплив ризиків та значно покращити ситуацію в даній сфері господарської діяльності країни зможе сільськогосподарська кооперація, завдяки налагодженим механізмам та принципам діяльності.

Термін «кооперація» (від латинського *cooperatio*) означає співробітництво, співпраця. Як зазначає автор [1]: «завжди в тій чи іншій формі вона була притаманна сільському господарству в усьому світі, починаючи від перших англійських кооперативів (XIX ст.). Це зумовлено переважно складним і особливим характером сільськогосподарської праці на землі, практичною потребою селянської співпраці».

В Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» зазначено, що «сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу» [2]. Об'єднання зусиль, ресурсів та можливостей суб'єктів сільськогосподарської діяльності сприятиме ефективному та конкурентоспроможному господарюванню.

Коли мова йде про природні ризики, їх повне уникнення в більшості випадків є неможливим, оскільки їх реалізація, в основному, лежить поза зоною дії людини. Тому можна лише зменшити їх наслідки шляхом використання конкретних методів мінімізації ризиків, серед яких: диверсифікація напрямів діяльності, страхування і т. д. В такому випадку кооперація виступає як можливість найбільш правильного обрання методу мінімізації та ресурсною базою для його застосування, оскільки в процесі прийняття рішення задіяні декілька осіб, що зменшує можливість прийняття одностороннього та малоефективного рішення. Об'єднання ж матеріальних ресурсів учасників кооперативу розширює можливості для здійснення страхування у страхових компаніях. Фінансовий стан фермерів є, зазвичай, незадовільний, зважаючи на низьку рентабельність та високу конкуренцію, яка восени 2011 р. була викликана надурожаем (і, як наслідок, перевищення пропозиції над попитом, що призвело до падіння цін). Таке матеріальне положення вкрай негативно впливає на можливість страхування як урожаю, так і техніки чи іншого майна фермерів у страхових компаніях. В умовах реалізації ризиків з негативним наслідком колективні матеріальні ресурси сприяють більш ефективному подоланню кризових ситуацій. Об'єднані грошові та людські ресурси є значно ефективнішими та результативнішими при подоланні кризових явищ, ніж окремого суб'єкта сільськогосподарського виробництва.

Щодо інфраструктурних видів ризику, то можливість їхнього уникнення або мінімізації практично повністю залежить від суб'єкта господарської діяльності. Негативний стан матеріально-технічної бази більшості сучасних фермерів є запорукою одержання мінімального прибутку. В такому випадку сільськогосподарська кооперація виступає як засіб її покращення для кожного фермера особисто за рахунок спільного використання засобів сільськогосподарського виробництва. Також, враховуючи збільшення фінансових можливостей кожного фермера за рахунок кооперації, зростають можливості поповнення та модернізації техніки та технологій виробництва.

Автори поділяють думку О. Крисального, який зазначає, що «розвиток сільськогосподарської кооперації спрямовується на виконання двох основних функцій – економічної і соціальної. Сутність економічної функції полягає, насамперед, у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва шляхом об'єднання засобів виробництва, коштів і праці. Іншою винятково важливою функцією кооперації є соціальний захист інтересів селян-членів кооперативних формувань. В умовах ринкової економіки кооперація виступає єдиним, досить ефективним засобом захисту дрібних сільськогосподарських товаровиробників від монопольних об'єднань, які прагнуть розширити і контролювати через монополізацію ринків збуту сферу виробництва» [3].

Стосовно ж фінансових ризиків, то об'єднання фермерів збільшить рівень конкурентоспроможності, посилить важелі впливу на державу та можливості страхування. Варто погодитися з О. Орликом, який зазначає, що «для сільськогосподарських виробників серйозною проблемою є реалізація вирощеного врожаю і виробленої продукції у зв'язку з малими обсягами виробництва, якими не цікавляться переробні підприємства та трейдери. Якщо ж і вдається реалізувати продукцію, то ціни на неї бувають настільки низькі, що нерідко не тільки не покривають затрати, а призводять до збитковості господарської діяльності. Усі ці обставини призводять до того, що сільськогосподарські товаровиробники залишаються незахищеними від диктату цін з боку продавців засобів виробництва та покупців їхньої продукції, відчувають хронічну нестачу фінансових ресурсів, що робить неможливим техніко-технологічне оновлення галузі» [4].

Кооперація підвищить рівень впливу фермерів на державному рівні, адже захист інтересів аграрників через об'єднання зусиль (шляхом створення громадських організацій, комітетів, союзів тощо) є набагато ефективнішим, ніж одноосібний. Водночас, об'єднання сприятимуть припливу інвестицій в зв'язку з відомістю,

масштабністю, ресурсами, законодавчим підтвердженням кооперативу як юридичної особи, на відміну від простого фермера.

Важливість розвитку сільськогосподарської кооперації серед фермерів для забезпечення конкурентоспроможності продукції та рентабельності виробництва підтверджується також негативними тенденціями, які відображенні у статистичних джерелах щодо розвитку фермерського господарства [5, с. 8]. У 2010 р. порівняно з 2008 р., кількість фермерських господарств зменшилась на 992 од. Наслідки економічної кризи, непрогнозованість цін на сільськогосподарську продукцію, недостатній державний захист та інші фактори не сприяють розвитку фермерських господарств. В такому випадку кооперація може виступати як спосіб мінімізації існуючих ризиків через розподіл його наслідків між учасниками об'єднання.

Висновки. Низькоефективний розвиток сільськогосподарського виробництва, загострення проблем продовольчої безпеки та неспроможність дрібних виробників справлятися зі всіма існуючими ризиками у даній сфері, зумовлює необхідність активного використання різних форм кооперації на всіх етапах виробничого процесу. Обмеження щодо площі земель сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у користуванні однієї особи (не більше 100 га незалежно від місця їх розташування) у новому проекті Закону України «Про ринок земель» (9001-д від 07.12.2011), які встановлені з метою недопущення надмірної концентрації земельних ресурсів в руках великих сільськогосподарських підприємств, актуалізують потенційні вигоди від кооперації. Першочерговими кроками щодо стимулювання розвитку кооперації покликані стати забезпечення доступності інформації через формування відкритих інформаційних баз для задоволення потреб сільського населення і організацій; розвиток сучасної системи агроконсалтингу; пошук шляхів консолідації місцевої ініціативи з метою вирішення поточних проблем тощо.

Список використаних джерел

1. Гаецька-Колотило Я. З. Поняття сільськогосподарської кооперації, її значення в умовах становлення ринкової економіки : [Електронний ресурс] / Студрада – коаліція юристів. – Режим доступу : <http://studrada.com.ua>.
2. Про сільськогосподарську кооперацію: закон України № 3384–VI від 19.05.2011 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>.

3. Дубина М. П. Значення сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки: [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/.../204_Dub.pdf.

4. Орлик О. В. Сільськогосподарська кооперація в умовах ринкових перетворень в аграрному секторі економіки: [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/.../207-213.pdf.

5. Фермерські господарства Львівщини / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2011. – 114 с.